

ПОД ИГОТО

ИВАН ВАЗОВ

Съдържание

Основни персонажи	5
ПЪРВА ЧАСТ	7
I. Гост.....	9
II. Бурята.....	17
III. Манастирът.....	26
IV. Пак у Маркови.....	31
V. Продължение от нощта	37
VI. Писмото	43
VII. Геройство.....	46
VIII. У чорбаджи Юргана	53
IX. Разяснения	60
X. Женският метох.....	65
XI. Радини вълнения.....	71
XII. Бойчо Огнянов.....	79

XIII. Брошурата	85
XIV. Силистра йолу.....	89
XV. Неочаквана среща.....	97
XVI. Гробът говори	102
XVII. Представлението.....	109
XVIII. В Ганковото кафене	120
XIX. Отзиви.....	128
XX. Безпокойства.....	132
XXI. Козните	137
XXII. На гости у поп Ставри.....	141
XXIII. Друг се хваца в клопка.....	149
XXIV. Две провидения	155
XXV. Мисията става мъчна	161
XXVI. Едно неприятно посещение	165
XXVII. Скитник	169
XXVIII. Във Веригово	175
XXIX. Една безпокойна почивка	181
XXX. Любезен познайник.....	185
XXXI. Тлака в Алтъново	190

XXXII. Бог високо, цар далече.....	199
XXXIII. Победителите угощават победените.....	207
XXXIV. Фъртуна.....	217
XXXV. В колибата	221
ВТОРА ЧАСТ	227
I. Бяла черква	229
II. Болните на доктор Соколова	232
III. Два полюса.....	241
IV. Тъст и зет	246
V. Предателство.....	251
VI. Една женска гуша.....	260
VII. Комитетът	264
VIII. Колчови вълнения	269
IX. Огнянов председателства	272
X. Един шпионин през 1876 година.....	276
XI. Викентий	282
XII. Зелената кесия.....	288
XIII. Радостна среща	294

XIV. Около един труп.....	304
XV. Новата молитва на Марка	312
XVI. Пиянството на един народ	318
XVII. Плесница.....	322
XVIII. Кангов	325
XIX. Утринно посещение	330
XX. Канговото негоумение нараства	334
XXI. Опелото	338
XXII. Философията и две врабчета	341
XXIII. Лекът	344
XXIV. Буря пред буря	351
XXV. Въстание	357
XXVI. Батарейта на Зли дол	361
XXVII. Изпит	365
XXVIII. Духът в укрепението.....	369
XXIX. Едно кръщение.....	373
XXX. Стремска голина пламнала!.....	377
XXXI. Ново покушение.....	383
XXXII. Аврам	388

XXXIII. Нощта	391
XXXIV. Утринта.....	394
XXXV. Бой	398
XXXVI. Рага.....	405
XXXVII. Две реки.....	410
ТРЕТА ЧАСТ	415
I. Пробуждане	417
II. Коматът на бялото гуне.....	420
III. На север!	423
IV. Знамето	430
V. Гробища.....	433
VI. Посланица.....	436
VII. Неуспехите на Марийка.....	440
VIII. Ливагата.....	445
IX. Съюзникът	451
X. Любов-героизъм.....	456
XI. Башибозук.....	459
XII. Историята на един невъстанал граг	462

XIII. Продължение на историята	466
XIV. Важни разговори.....	470
XV. Среща	474
XVI. Гибел	480
Речник.....	483

I. Гост

Семейството на чорбаджи Марко вечеря на двора. Чува се шум от паднали керемиди, семейството се плаши и скрива, а Марко отива да види какво става. Заварва непознат човек. Оказва се, че това е Иван Краличът, син на негов стар приятел, който е избягал от Диарбекир. Марко се връща да успокои домашните си, когато на портата силно се хлопа. Онбашията, Шериф ага, иска да му отворят.

Тая прохладна майска вечер чорбаджи Марко, гологлав, по халат, вечеряше с челягта си на двора.

Господарската трапеза беше сложена, както по обикновение, под лозата, между бистрия и студен чучур на барата, който като лястовичка пееше, деня и нощя, и между високите бухлати чемшири, що се тъмнееха край зида, зиме и лете все зелени. Фенерът светеше, окачен на клончето на едно люляково дръвче, което приятелски надвисваше миризливите си люлеки над главите на челягта.

А тя беше многобройна.

До бай Марка, до старата му майка и до стопанката му сесяха около трапезата рояк деца – големи и малки, които, въоръжени с ножове и вилицы, опустошаваха мигновено хлябове и блюда. Те напълно оправдаваха турската гума: сомун гушманларъ.

Бащата хвърляше от час на час добродушни погледи на тия запъхтели работници с остри зъби и несъкрушими воденици, усмихваше се и казваше весело:

– Яжте, татовата, да порастете! Пено, налеј паницата пак!

Слугинята отиваше при чучурчето, гето изстиваше руйното вино, наливаше и донасяше дълбока фарфорова паница. Бай Марко я поднасяше на децата, като казваше благоразположено:

– Пийте бре, маскари!

И паницата изреждаше всичкия народ. Очите на народа светваха, бузите се зачервяваха и той си облизваше с наслаждение устните. Тогава Марко се обърна към жена си, която се понавъси неодобително, и каза строго:

– Нека да пият при мене – да не са жъдни за вино. Аз не ги ща да станат пияници, като пораснат.

Марко имаше свой практически възглед за възпитанието. Човек малообразован, от прежното време, той със своя естествен здрав смисъл разбираше добре човешката природа и знаеше, че онова, което се запрещава, по-силно се желае. По тая причина, за да ги заварди от наклонност към кражба, той поверяваше на децата си ключа от ковчега с парите.

– Гочо, иди отвори севлевия сандък и ми донеси кесията с монцовете!

Друг път поръчаше на другиго:

– На, татовата, иди ми отчети от панерчето с жълтиците гвайсет рубета, та да ми ги гадеш, като се върна. – И излизаше.

Въпреки обичая на повечето бащи по онова време, додето обяват, да държат прави децата си, уж да ги научат на почит към старите, Марко винаги туряше своите на софрата. Също и кога имаше гости, той викаше синовете си да присъстват.

– Нека да добият господарски нрави – обясняваше той, – а не да се дивят и гушат пред хората като Анко Разнопчето.

Анко Разнопчето се спряпаше от срам, колчем срещнеш човек в панталони от черно сукно.

Като беше постоянно слисан с търговските си работи, Марко само на трапезата виждаше народа си вкуп и тогава допълняше възпитанието му по доста своеобразен начин:

– Димитре, не пресягай пред баба си на софрата, не бъди такъв фармасонин.

– Илия, не дръж ножа като каспин, не коли, ами режи човешки хляба.

– Гочо, що си се разкопчал като ахиевски читак? Па хвърляй феса, кога сядаш на софра. Косата ти е пак порасла като на тутраканец; иди при Ганка да ти я остриже – казашки.

– Василе, сбри си дългите мотовили, да се сместят и дружи хора. Кога идем на полето, там се разтягай.

– Авраме, ти ставаш от софра, без да се прекръстиш, протестантино!

Но само когато беше разположен Марко, наставленията му имаха такъв тон; сърдит ли беше нещо, на трапезата царуваше грбно мълчание.

Дълбоко набожен и благочестив, Марко полагаше голяма грижа да вдъхне у синовете си религиозно чувство. Вечер, доде изчетеше повечерката си пред иконостаса, големите бяха длъжни да присъстват на молитвата. Дойдеше ли неделя и празник, всички трябваше да идат на черква. Това беше закон неотменим. Нарушението му донасяше буря на къщата. През едни велики пости той поръча на Кира да иде да се изповяда, понеже на сутринта щеше да се комка. Киро се върна скоро-скоро от черква.

Той не беше нито помирилсвал попа.

– Изповедà ли се? – попита баща му недоверчиво.

– Изповяда̀х се – отговори синът.

– При кой поп?

Киро се смути, но отговори самоуверено:

– При поп Еня.

Той излъга; защото поп Еню беше млад поп и не изповядваше.

Марко усети тогчас лъжата, скокна сърдито, улови сина си за ухото и го изведе така на улицата. После го потури до черквата, дето го предаде на изповедника, поп Ставря, с думите: „Отче духовниче, изповядай това магаре!“ И сам чакà в един трон, гор трая изповедта.

Още по-строго се отнасяше към ония, които изоставяха училището. Сам остал прост, Марко обичаше учението и учените. Той беше от реда на ония родолюбци, жъдни ревнителни на новото умствено движение, с грижите на които, в късо време, България биде засеяна с училища. Той имаше доста мъгляво понятие за практическата облага, която можеше знанието да донесе на тоя народ от земеделци, занаятчии и търговци. Марко гледаше угрижено как

животът не даваше ни работа, ни хляб на ония, които излязяха от училище. Но той чувстваше, със сърцето разбираше, че в науката се крие някаква тайнствена сила, която ще промени света.

Той вярваше в науката, както вярваше в бога, без разсъждение. Затова и залягаше да ѝ бъде полезен, по силите си. Той имаше едно славолюбие – да бъде избран училищен настоятел в градеца си – Бяла черкова¹. И всякога беше избиран, понеже се ползваше с обща почит и доверие. На тая скромна обществена длъжност Марко не щадеше ни труд, ни време, но бягаше от всички други, често съпржени с власт и облага, а особено – от конака.

Когато се дигна трапезата, Марко стана. Той беше човек около петдесетгодишен, с висок исполински ръст, леко приведен, но строен още. Лицето му, червенгалесто, но опалено и позагрубяло от слънце и ветрове поради честите му пътувания по кърища и по панаири, имаше сериозно и студено изражение, даже и когато се усмихваше. Големите му, надвиснали над сините му очи вежди усилваха тоя строг тон на физиономията му. Но някакво добродушие, честност и искреност се разливаха по нея и я правеха симпатична и непобедимо извикваше уважение.

Марко седна пак на посланото с червен китеник одърче, загнездено между високия чемшир, и запуши чибукта си. Домочадието му се разположи по-свободно на чергата до шумящата баричка, а слугинята донесе кафето.

Тая вечер Марко беше в добро настроение на духа. Той с любовитство следеше боричкането на ситите, с розови бузички деца, които цепеха въздуха със звънливите си смехове. На всеки миг те образуваха живописна група, из която шумно излязяха звънливи кръсчета, весели кискания, сърдити гласета: те приличаха на рояк птичета, що играят из клоните. Но тая невинна радостна игра сдоби изведнъж по-войнствен характер: ръчичките замахаха по-живо, разменяха се малки юмручета, чуха се застрашителни крикчета и се дигна писък и врява – птичийт концерт се обърна на сражение. Победители и победени – всички се затекоха към баща си да се тъжат или оправят. Един сочеше баба си за защитник, друг назначаваше майка си за прокурор. Сега, от безпристрастен зрител, Марко се

¹ Сопот. Бяла черква е превод на турското название на тая местност: „Акчà клисе“.

обърна на съдия. По право и по длъжност той трябваше да гледа съдбата. Но съдията, въпреки съдебната практика, не щя да чуе ни обвинение, ни защита, а издаде присъда: някои погали по главичките, други потегли за ушите, а най-малките – сиреч обидените – той целуна по бузките.

И народът се умири.

Сега най-малкото човече, което спеше на ръцете на баба Иваница, разбудено от шума, изплака.

– Спи, бабината, спи, че турците ще дойдат да те зграбнат – казваше му баба Иваница, като го люшкаше на коленете си.

Марко се навъси.

– Мале – каза той, – стига си плашила с тия турци децата! Ще им оживей страхът на сърцето.

– Ех, така зная аз – отговори баба Иваница, – и нази са с турци плашили... та и не са ли за плашене, да ги порази господ! Седемдесетгодишна жена съм и ще умра, дето го рекли, с отворени очи: немà да дойде благочестивото!

– Бабо, аз, кога пораста, и бачо Васил, и бачо Георги, ще вземем нашата калъчка и ще изколим всички турци – извика Петърчо.

– Оставете баре един жив, бабината!

– Как е Асен? – попита Марко жена си, която се загаваше от къщи.

– Огънят му мина – спи сега – отговори тя.

– Що му е трябвало да гледа тия работи? – каза безпокойно баба Иваница. – Сега ей го болно.

Марко се понамръщи, но не отговори нищо. Трябва да забележим, че Асенча го беше втресло днес, защото из прозорците на училището беше видял трупа на обезглавеното дете на Генча Бояджията, що бяха докарали от полето в черковния двор. Марко прибърза да промени разговора и се обърна към децата:

– Сега мирувайте, да чуем бачо ви какво ще ни разкаже. После всички ще изпейте една песен. Василе, я разправи днес какво ви предава учителя?

– Урок от всеобща история.

– Добре, разкажи ни от историята; кое беше?

– Война за наследството на испанския престол.

– За шпаньолците ли? Остави ги, те не ни влизат в работа. Кажу нещо за Русия.

– Кое? – попита Васил.

– Например за Ивана Грозния, за Бонапарта, кога запалил Москва.

Марко не довърши думата си. Изрухтя нещо в тъмното гръно на двора; керемиди паднаха с трясък от стряхата на зуга. Кокоските и пилците изкукудечиха уплашени и се разхвърчаха насам с настръхнал перушиняк. Слугинята, която събираше там прострените рици, изпищя и завика: „Хайдути! Хайдути!“.

В двора настана страшна смутня. Жените се изпокриха из стаяте, децата се не чуха, не видяха, а Марко, който беше храбър, прав, след като надникна в тъмното място, отгето дойде шумът, изчезна в една врата. Подир малко излезе из друга, при обора. Той гържеше два пищова.

Това действие, колкото решително, толкоз и неблагоприятно, се извърши така бързо, щото Марковица нема време да се сети и да загържи мъжа си. Когато той изскочи из прага, чу се само премалелият ѝ глас, с който се смешаше грозното джафкане на кучето, спряно уплашено при чучура.

Действително чужди човек имаше там в сянката, между кокосарника и обора, но тъмнината беше тъй гъста, че нищо не личеше там. Тя ставаше още по-непроницаема за Марка по причина на бързото му преминуване от светлината на фенера в мрака на нощта.

Марко влезе на пръсти в обора, като погали коня по задницата, да се не плаши, и погледна през гървените пречки на прозорчето. Било, че окоето му привикна на мрака, било, че тъй му се стори, той видя в ъгъла, до самото прозорче, нещо изправено като човек и съвършено неподвижно.

Марко насочи пищова, сниши се и извика страшно:

– Давр̀анма!

Той почака един миг с пръст на запънката.

– Бай Марко – прошеушна един глас.

– Кои е тука? – попита Марко по български.

– Бай Марко, не се бойте, ваш човек съм!

И неизвестният се изпречи на прозорчето. Марко ясно видя сянката на непознатия.

– Кой си ти? – попита сепнато и недовърчиво Марко, като отгърпна пищова си.

– Иван, на гяда Манола Краличът син, от Видин.

– Не те познавам тука... що чиниш тука?

– Ще ти разкажа, бай Марко – отговори гостът, като си снisha-ваше гласа.

– Аз не мога да те видя... отгека идеш?

– Ще ви разкажа, бай Марко... отдалеч.

– Откъде отдалеч?

– От много далеч, бай Марко – пошушна ниско гостът.

– Откъде?

– От Диарбекур.

Тая гума като един проблясък озря паметта на Марка. Той си спомни, че гядо Манол има син в Диарбекур, на заточение. Дяго Манол му беше стар приятел по търговски сношения и по голяма услуга.

Тогава излезе из обора, приближи се в мрака до нощния гостенин, хвана го за ръка и го въведе през обора в сламеника.

– Иванчо, ти ли си бе? Аз те помня момченце... Ти ще нощуваш тука, утре ще видим – каза му Марко тихо.

– Благодаря ви, бай Марко... освен вас другиго не познавах тука – прошушна Краличът.

– Дума ли иска? Баща ти от мене няма по-добър приятел. Ти си у дома си. Видя ли те някой?

– Не. Мисля, когато влязох, никого нямаше на улицата.

– Влезе? Та тъй влязла ли се бе, синко? През покрива, на юруш! Не вреди, дяговият Манолев син ми е добър гостенин всякога, най-вече когато ми иде от толкова далеко място. Гладен ли си, Иванчо?

– Благодаря, бай Марко, не съм гладен.

– Не, ти трябва да хапнеш. Аз ще уда да умиря домашните, на пак ще дойда да си побърбим... и да я нагласим. Хай, бог да те поживи, какво щях да направя – казваше Марко, като свалеше полека чакмака на пищова си.

– Прощавай, бай Марко, глупост страшна направих.

– Трай, годе се върна. – И Марко излезе и затвори вратата на обора.

Той завари жена си и майка си премалели от страх; а като го видяха жив и здрав, те извикаха и го уловиха за ръцете, като че се бояха да не излезе пак. Марко се престори спокоен и ги сметна: той ги увери, че нищо не намерил на двора, че вероятно някоя котка или куче е бутнало тухлите, а глупавата Пена надала врява.

– Само разбудихме махалата – каза той, като увираше пищовите в кобурите, що висяха на стената. Домашните се успокоиха. Баба Иваница извика слугинята:

– Пено мари, да ти опустеят зъркалите – уплаши ни. Скоро изведи децата да идат да пикаят на син камък.

В тоя час вратнята се похлопа яката. Марко излезе на двора и попита:

– Кои хлопа?

– Чорбаджи, отвори! – извикаха по турски.

– Онбашията – прошушна си Марко безпокойно, – трябва да го скрием на друго място. – И без да обръща внимание на новото хлопане на вратнята, затече се в обора.

– Иванчо! – викна той в сламеника.

Отговор нямаше.

– Заспал е. Иванчо! – викна по-силно.

Никои не се обади.

– Ах, ще е бегал, завалията – каза Марко, като забележи едвам сега, че той завари вратата отворена на обора. После прибави угрижено: – Какво ще стане с това момче сега?

На всеки случай той го извика пак няколко пъти и като не доби отговор, Марко се върна към вратнята, която се хлопаше силно, до строшаване.

